

УДК 37.091.212.7: 004.42

Н.В. ОЛЕФІРЕНКО

ВПЛИВ ДИДАКТИЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ДО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено впливу дидактичних електронних ресурсів на формування позитивного ставлення молодшого школяра до навчання, що є однією з умов його успішності. Висвітлено способи розвитку власних мотивів школяра до виконання навчальних дій у дидактичному середовищі. Розкрито властивість електронного ресурсу “помічати” найменшій зрушенню школяра та його успіхи в навчанні. Показано можливості електронних засобів для створення позитивного емоційного фону навчальної діяльності та для реалізації зв'язку змісту навчання із життєвими реаліями.

Ключові слова: дидактичні електронні ресурси, молодші школярі, початкова школа, позитивне ставлення, успішність.

Підвищення якості освіти є пріоритетним завданням сучасних реформ, що проводяться в Україні. Як свідчать результати зовнішнього незалежного оцінювання, міжнародних досліджень (PISA, TIMSS, CIVIC, LINGUA, PIRLS), якість шкільної освіти потребує істотного покращення. Разом з тим основні причини недостатнього рівня знань випускників слід шукати в початковій школі. Саме в початковій школі закладається фундамент успішності школяра на наступних щаблях освіти, формується його ставлення до навчання – найважливіший фактор продуктивності навчально-пізнавальної діяльності.

Проблема формування позитивного ставлення школяра до навчальної діяльності належить до тих, що ніколи не втрачають своєї актуальності й вивчаються в різних ракурсах.

Фактори й умови формування позитивного ставлення учнів початкової школи до навчання висвітлено в працях К.Є. Андрєєвої, Н.М. Бібік, Н.В. Біляєвої, О.К. Дусавицького, Я.П. Кодлюк, О.Я. Савченко, А.Є. Старикової, О.О. Яшнової та інших. О.О. Яшнова пов'язує позитивне ставлення до навчання з наявністю в учня шкільних досягнень і зазначає, що шкільні успіхи, в свою чергу, можуть з'явитися тільки за умови позитивного ставлення до навчальної діяльності. Успіхи в навчанні є основою для формування у школяра таких особистісних якостей, як самоповага, гідність, доброзичливість [1]. Н.В. Біляєва до умов розвитку позитивного ставлення школярів до навчання зараховує врахування закономірностей його психічного й особистісного розвитку, упровадження в навчальний процес принципів і технологій особистісно орієнтованої освіти [2].

Умови, необхідні для збереження позитивного ставлення молодшого школяра до навчальної діяльності, висвітлює Н.Ф. Тализіна [3]. Основну умову вона вбачає в залученні школярів до розв'язання таких пізнавальних завдань, що пов'язані з пізнанням нових знань про навколишній світ. При

цьому автор наголошує на необхідності самостійного відкриття таких знань, а не їх запам'ятовування або отримання в готовому вигляді.

Увагу дослідників привертає визначення зв'язків між ставленням школярів до навчальної діяльності та навчальними мотивами (М.І. Алексєєва, Л.І. Божович, А.К. Маркова, О.В. Скрипченко, Г.І. Щукіна та інші). Формуванню мотивів навчальної діяльності на змістовно-оцінювальній основі присвячені праці Ш.О. Амонашвілі [4]. Автор наголошує на необхідності створення таких умов, за яких учні навчалися б на основі пізнавальних інтересів, які постійно посилюються й стабілізуються. Джерелом мотивації навчальної й пізнавальної діяльності, на думку автора, є труднощі, що виникають у процесі засвоєння навчального матеріалу й викликають напружену роботу "пізнавальних сил" школяра.

Значна кількість досліджень психологів і педагогів (Ю.К. Бабанського, П.П. Блонського, А.Л. Венгера, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперина, А.М. Гельмонта, Ю.З. Гильбуха, В.В. Давидова, І.В. Дубровіної, Д.Б. Ельконіна, С.Н. Костроміної, М.В. Матюхіної, Л.С. Славіної та інших) присвячена виявленню причин неуспішності й дезадаптації молодших школярів. Основними причинами є несформованість навчальних мотивів та прийомів навчальної діяльності, несвоєчасне отримання допомоги при відставанні, неузгодженість між оціночним судженням вчителя й рівнем очікувань самого учня, порушення в емоційно-вольовій сфері учня. Проте уникнути виявлених причин і забезпечити увагу вчителя до потреб та особливостей кожної дитини в умовах звичайного наповнення класу без застосування сучасних дидактичних електронних засобів неможливо.

У працях Н.І. Толяренко показано, що використання інформаційних технологій допомагає полегшити адаптацію молодшого школяра до навчання, сформувати його загальнонавчальні, інтелектуальні вміння, допомогти в подоланні труднощів у навчанні. Разом з тим попри наявність значної кількості досліджень, присвячених визначенню переваг використання інформаційних технологій для підвищення успішності предметного навчання у початковій школі, залишаються невизначеними питання формування позитивного ставлення молодших школярів до навчальної діяльності з використанням дидактичних електронних засобів, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є висвітлення способів використання дидактичних електронних ресурсів для формування позитивного ставлення молодшого школяра до процесу навчання.

На нашу думку, основними способами формування позитивного ставлення дитини до навчальної діяльності з використанням дидактичних електронних ресурсів є:

- розвиток власних мотивів школяра до виконання навчальних дій;
- схвалення успішних дій учня;
- створення сприятливого емоційного фону для навчальної діяльності;
- реалізація зв'язку змісту навчання з життєвими реаліями.

Шляхи розвитку власних мотивів школяра до виконання навчальних дій у електронному дидактичному середовищі.

Результатами психолого-педагогічних досліджень доведено, що молодший шкільний вік є сприятливим для формування мотивації до навчання, закладання основ уміння й бажання навчатися, формування інтересу до способів набуття знань і мотивів самоосвіти [5; 6]. Пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання, спонукають школяра до систематичної пізнавальної діяльності, до засвоєння нових знань, до оволодіння узагальненими способами діяльності, до науково-теоретичного осмислення явищ [6].

Формування потреб і мотивів діяльності школяра відбувається у процесі здійснення самої діяльності [7], тому для виникнення, зміцнення й розвинення пізнавальних мотивів учня слід залучити його до навчальної діяльності і створювати умови, за яких така діяльність викличе в нього інтерес і яскраві позитивні емоції. Саме це й надають змогу зробити дидактичні електронні ресурси.

Перш за все, учень, працюючи з дидактичним електронним засобом, ненав'язливо залучається до навчально-пізнавальної діяльності, причому не за прямими вказівками вчителя, а за власним бажанням вирішити ситуацію, що виникає на екрані комп'ютера. Сюжетне оформлення навчального матеріалу, події, що розгортаються з казковим або мультиплікаційним героєм, якими керує учень, спонукають його до навчальних дій. Ці дії вимагають прояву предметних знань та вмінь, здатності застосувати їх у нових умовах. Сполучення навчальної й практично значущої для школяра мети, яка є цілком досяжною, зрозумілою для дитини (відкрити картинку, допомогти герою, знайти скарб тощо), поступово переростає в навчальний мотив. Такому переростанню сприяє те, що в підбитті підсумків роботи школяра з електронним засобом увага акцентується на значущості тих знань і вмінь, які дали змогу досягти успішного результату.

Розвитку власних мотивів молодшого школяра до навчання сприяє й те, що завдання, запропоновані для вирішення, часто мають проблемний характер. Цьому сприяють розроблені для молодших школярів моделювальні програмні засоби, за допомогою яких учень не запам'ятовує факти, а щоразу відкриває для себе нові знання шляхом змінення початкових умов, дослідження запропонованої ситуації.

Важливою властивістю електронних засобів навчання є забезпечення варіативності ситуацій, запропонованих школяреві. Реалізована в програмних засобах здатність генерувати неповторювані варіанти навчальних завдань, урізноманітнювати способи їх подання та оформлення щоразу ставить школяра перед новою ситуацією, яку він вирішує на свій розсуд. Це надає привабливості звичайному процесу відпрацювання навичок, що переважає в початковій школі, і перетворює його на захопливу діяльність. Крім того, електронні ресурси для молодших школярів, як правило, дають змогу забезпечити школяреві ситуацію особистого вибору й тим самим по-

ставити його в активну позицію – вибрати шлях праворуч або ліворуч, розв’язати вправу або ще раз прочитати навчальний матеріал, поступово ускладнювати тренувальні завдання або відразу приступити до складних, визначити кількість завдань для вирішення тощо.

Ще однією суттєвою в ракурсі нашого дослідження властивістю дидактичних електронних засобів є можливість їх “авторизації” школярем. Йдеться про можливість модифікації засобу за рахунок включення в нього матеріалів, що відбивають особистісний досвід школяра, набутий ним у процесі опанування матеріалу. Так, підібрані під час домашнього завдання фотографії або зображення, що ілюструють певне поняття, можуть бути включені до електронного ресурсу й використовуватися в подальшій роботі з ним. Крім того, в електронних засобах можна застосовувати й такий прийом, як запропонувати школяреві доповнити набір завдань подібними до вирішених. Така діяльність не залишає жодного школяра байдужим і стимулює включення його активність, сприяє перетворенню учня на повноправного суб’єкта навчальної діяльності.

Технологізація сучасного побуту, звичність застосування дитиною таких цифрових пристроїв, як мобільний телефон, фото й відеокамера, розвиток інструментальних середовищ, опанування яких є цілком доступним для молодших школярів, сприяють розвитку інтересу школяра до самостійного створення електронних продуктів, що дає йому змогу виступати не тільки користувачем готових інформаційних ресурсів, а і їх розробником. Так, наприклад, підготовка презентації з власними фотографіями про відвідані цікаві місця України не викликає особливих утруднень в учнів 3-го класу, але є дієвим засобом їх залучення до опанування теми “Україна. Культура рідного краю” предмету “Я і Україна”. За допомогою створення програмних продуктів школярі можуть висловити особисте ставлення до матеріалу, який вивчається.

Схвалення успішних дій учня.

Значну роль у формуванні позитивного ставлення школяра до навчання відіграє схвалення його успішних дій. Дитина молодшого шкільного віку потребує постійної уваги до результатів її діяльності, схвалення її успіхів, підбадьорення при невдачах. Як зазначає Т.Д. Ілляшенко, “кожна дитина має зазнавати успіхів у навчанні. Якими б скромними не були її досягнення на час, їй потрібно усвідомлювати те позитивне зрушення, яке вже вдалося зробити. Головний сенс педагогічної оцінки в тому, щоб через розуміння причин сьогоденних невдач дитина могла побачити можливості завтрашніх успіхів” [8, с. 22].

Відсутність вчасної оцінки може викликати психотравмувальний вплив на молодшого школяра [9, с. 342]. Діти сподіваються отримати позитивну оцінку й схвалення за свої зусилля, за старанність, за кожне виконане завдання. Для дитини молодшого шкільного віку заохочення сприятимуть формуванню мотивів досягнення успіху в пізнавальній діяльності [4; 10]. Разом з тим в умовах стандартного наповнення класу успіхи учня часто залишаються непоміченими.

Дидактичні електронні ресурси здатні відслідковувати динаміку досягнень школяра. При цьому електронний засіб може відмітити не тільки покращення результату в цілому, але й найменші досягнення за окремими показниками, такими як збільшення кількості правильно розв'язаних завдань за одиницю часу, зменшення кількості спроб, отриманих підказок, допущених помилок тощо.

В електронних засобах успіх школяра може бути відзначеним як традиційними засобами – відповідними коментарями, звуковими привітаннями, підвищенням балів, так і за допомогою можливості вирішення додаткових навчальних завдань, що сприймається учнем як заохочувальний приз.

Разом з тим при схваленні дій школяра в електронних ресурсах важливою є певна обережність з тим, щоб надмірні заохочення не нівелювали свого призначення. Схвалення повинно фіксувати зусилля школяра, спонукати його до відчуття радості від виконаної роботи, підкреслювати досягнутий успіх. Надлишкове схвалення може знецінити можливості школяра, привчити до постійного очікування винагороди.

Створення сприятливого емоційного фону для навчальної діяльності.

На успішність навчально-пізнавальної діяльності школяра суттєвий вплив справляють емоції, які супроводжують цю діяльність. Виникнення емоцій у молодших школярів завжди пов'язано з конкретною ситуацією: спостереження тих чи інших подій або фактів викликають яскраві переживання, а словесні повчання, які не пов'язані із життєвим досвідом учня, часто залишають його байдужим.

Застосування дидактичних електронних ресурсів на уроці, як правило, не залишає жодного школяра байдужим. Незважаючи на наявність комп'ютерів удома, їх доступність, молодші школярі жваво реагують на використання комп'ютера, проектора, електронної дошки та інших технічних пристроїв на уроці, на застосування дидактичних комп'ютерних ігор для вивчення математики, мови, природознавства тощо; охоче виконують запропоновані завдання на комп'ютері.

Особливості емоційного розвитку молодшого школяра (швидкість зміни емоційного стану, нестійкість переживань, гострота почуттів) враховують розробники педагогічних програмних засобів, орієнтованих на учнів початкових класів. Формуванню позитивних емоцій та естетичних почуттів сприяє приємний інтерфейс дидактичних електронних ресурсів, гармонійно підібрана кольорова гама, використання спеціальних прийомів для привертання та зосередження уваги школяра, розвитку його уяви, мислення, пам'яті.

Створенню позитивного емоційного фону для навчальної діяльності школяра в середовищі електронного навчального засобу сприяє також можливість у будь-який момент скасувати виконані дії і повернутися на попередній крок. Для пошуку правильного або ефективного способу розв'язання навчального завдання учень може здійснювати кілька спроб без по-

боювань будь-яких негативних наслідків. Це сприяє формуванню у школяра позитивних емоцій, наполегливості, упевненості у власних силах.

У дидактичних електронних ресурсах, орієнтованих на молодших школярів часто створюється сприятлива мікросфера для навчальної діяльності школяра. Учень працює разом з комп'ютерними персонажами, здатними розмовляти й діяти залежно від ситуації. Кожний з таких персонажів – педагогічних агентів – виконує свою роль, має особливе призначення: агент-вчитель розповідає й пояснює матеріал, агенти-учні задають вчителю запитання або відповідають на них, агент-коментатор підбиває підсумки, повторює визначення або основні поняття, оцінює правильність роботи учня. Введення колективів педагогічних агентів дає змогу створити модель реального освітнього середовища, уникнути монологічного викладу матеріалу й, використовувати більш звичні для школярів діалогічні форми навчання, надати навчанню емоційного забарвлення [11].

Разом з тим важливо запобігати емоційному перенасиченню школяра, яке втомлює школяра. Крім того, надмірні емоції можуть відволікати школяра від навчальної діяльності.

Реалізація зв'язку змісту навчання із життєвими реаліями.

У початковій школі важливим є органічне включення життєвих реалій у зміст предметного навчання.

Реалізація дидактичного принципу зв'язку навчання з практикою є дуже важливою у початковій школі, адже таким способом формується усвідомлення школярем значущості набутих знань і вмінь. Використання дидактичних електронних ресурсів дає змогу подати навчальне завдання з усіма атрибутами: наприклад, предметами, які потрібно зважити кошиком, у якому вони зберігаються, терезами й гирями для зважування. Учень може діставати ці предмети, класти на терези, вибрати гирі тощо.

Наближеною до реальності може бути сама постановка завдання, цілком реальними можуть бути змодельовані в завданнях ситуації: придбання товарів у магазині, подорож у місцевому транспорті, відправка смс-повідомлення тощо, де використовуються справжні ціни товарів, вартість проїзду, ціна мобільного зв'язку – такі, з якими дитина стикається в повсякденному житті.

Електронні ресурси дають змогу розширити варіативність навчальної задачі, запропонувати задачу, яка має різні розв'язки, і в учня виникає проблема не тільки правильно вирішити, а й зробити раціональний вибір способу її вирішення. Наприклад, дістатися в заданий пункт у найкоротший термін, придбати найбільшу кількість товарів певного виду на визначену суму грошей тощо.

У середовищі дидактичного електронного засобу стає доступною для учня така діяльність, яка пов'язана з вирішенням завдання, але не може бути реалізованою в умовах класу. Наприклад, учень може “переливати” рідину з одного посуду в інший, “розсаджувати” рослини, “розрізати” пиріг, “переходити” дорогу, якою рухається транспорт, тощо.

Висновки. Таким чином, доцільність використання дидактичних електронних ресурсів для формування позитивного ставлення молодшого школяра до процесу навчання зумовлена можливістю:

- сприяння розвитку внутрішніх мотивів учня до навчання. Це досягається створенням ситуацій, які стимулюють активність школяра щодо прояву набутих знань і вмій; забезпеченням варіативності таких ситуацій, що потребує застосування знань не за шаблоном, а щоразу в нових умовах; наданням учневі змоги “авторизувати” програмний засіб, висловити особисте ставлення до навчального матеріалу;
- схвалення успішних дій школяра, які не залишаються непоміченими й відзначаються різними заохоченнями;
- створення позитивного емоційного фону навчальної діяльності, яка відбувається в умовах привабливого і дружнього електронного середовища, де певна розкутість дій школяра забезпечена можливістю відновлення попередньої ситуації без будь-яких наслідків;
- реалізації зв'язку змісту навчання із життям шляхом постановки наближених до практики завдань, поданих наочно, з усіма потрібними атрибутами, з реальними даними.

Разом з тим у межах окремого електронного дидактичного засобу перелічені шляхи повинні бути взаємно узгодженими й органічно поєднаними, оскільки надмірна реалізація будь-якого одного з них може не дати бажаного позитивного ефекту й навіть змінити акценти в ставленні дитини до навчання, адже дитина має відчувати задоволення й радість від процесу та результату навчання, від успіхів, здобутих власними зусиллями, а не тільки від діяльності з комп'ютером.

Список використаної літератури

1. Яшнова О.А. Успешность младшего школьника / О.А. Яшнова. – М. : Академический проект, 2003. – 144 с.
2. Біляєва Н.В. Развитие позитивного отношения к обучению в учнів начальных классов : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н.В. Біляєва ; Национальный педагогический университет ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
3. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология : учеб. пособ. для студ. сред. пед. учеб. заведений / Н.Ф. Талызина. – М. : Академия, 1998. – 288 с.
4. Амонашвили Ш.А. Гуманно-личностный подход к детям / Ш.А. Амонашвили. – М. : Изд-во “Институт практической психологии” ; Воронеж : МОДЭК, 1998. – 544 с.
5. Семенова Г. Развитие учебно-познавательных мотивов младших школьников [Электронный ресурс] / Г. Семенова. – Режим доступа: <http://nsc.1september.ru/article.php?ID=200700207>.
6. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособие для учителя / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.
7. Бушуева Л.А. Пути формирования мотивации учения у младших школьников [Электронный ресурс] / Л.А. Бушуева // Социальная сеть работников образования nsportal.ru. – Режим доступа: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/raznoe/puti-formirovaniya-motivatsii-ucheniya-u-mladshikh-shkolnikov>.
8. Ілляшенко Т.Д. Навчальні досягнення і формування особистості учня / Т.Д. Ілляшенко // Навчання і виховання учнів 3 класу : метод. посіб. для вчителів / упор. О.Я. Савченко. – К. : Початкова школа, 2004. – 512 с.

9. Бархаев Б.П. Педагогическая психология / Б.П. Бархаев. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
10. Романовський О.Г. Педагогіка успіху: її сутність та основні напрями вивчення / О.Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2011. – № 2. – С. 3–8.
11. Морозов М.Н. Кто встречает детей в виртуальном мире: педагогические агенты в мультимедиа курсе по естествознанию [Электронный ресурс] / М.Н. Морозов, А.И. Танаков, Д.И. Быстров // XXII Ежегодная международная конференция-выставка (“ИТО-2012”). – Режим доступа: <http://ito.su/2002/II/4/II-4-275.html>.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2013.

Олефиренко Н.В. Влияние дидактических электронных ресурсов на формирование положительного отношения младшего школьника к обучению

В статье раскрыто влияние дидактических электронных ресурсов на формирование положительного отношения младшего школьника к обучению, что считаем одним из условий его успешности. Представлены способы развития собственных мотивов школьника к выполнению учебных действий в дидактической электронной среде. Рассмотрено свойство электронного ресурса “замечать” малейшие сдвиги школьника и его успехи в учебе. Показаны возможности электронных средств для создания положительного эмоционального фона учебной деятельности и для реализации связи содержания обучения с жизненными реалиями.

Ключевые слова: дидактические электронные ресурсы, младший школьник, начальная школа, положительное отношение, успешность.

Olefirenko N. Electronic teaching resources for formation of positive attitude to learning of younger pupils

The article is dedicated to developing a theme of electronic teaching resources in the process of formation of positive attitude of younger pupils towards learning and learning results. We suppose that the main methods of positive attitude formation to learning with use of electronic teaching resources are development of pupil's own motives to perform learning activity, appreciation of pupil's successful actions, creation of favorable emotional background for learning activity, implementing connection of teaching with life reality.

The development of needs and motives of pupil's activity in electronic teaching resources is before all favored by the fact, that such conditions are created that provoke his or her interest in learning activity and bring in bright positive emotions. Inconspicuously pupils get engaged into learning and training activity into which they get involved not by immediate teachers' orders but by their own wish, willing to find a solution for the situation they see on the computer screen. The pupil's own motivation development is as well favored by the fact that the tasks which are offered for solution often feature problem-solving properties; require performing research and discovering new information. Besides, the ability of electronic teaching resources to provide unique and variable tasks for practice and variation of methods of the tasks output and decoration also makes the process of practical skills formation, which is a dominating area in primary school, more attractive.

Positive attitude formation of a primary school pupil to his or her studies is facilitated by the ability of electronic teaching resources to trace even the slightest rate of his or her achievements improvement and immediately remark his or her success. In electronic teaching resources the pupils' success can be rewarded both by traditional means, i. e. by comments, sound greetings, enhancing the scores, and by providing an opportunity to play additional logical games, which are perceived by the pupils as a reward.

Emotions accompanying learning process have an essential impact on the primary school pupil's positive attitude towards learning and its results. Positive emotions and esthetic feelings formation are facilitated by a pleasant interface of electronic teaching

resources, harmonically selected color scale, use of special techniques for attracting and focusing the pupil's attention, development of his or her imagination, thinking and memory. Possibility to do several tries in search of the right solution without any fear of any negative consequences helps formation of positive emotional background, as well as insistency and confidence in pupil's own strengths.

Use of teaching electronic resources in education of younger pupils facilitates implementation of such educational guideline as connection between practice and teaching, what also influences formation of positive attitude of younger pupils towards learning. Electronic teaching recourses enable giving training task with all its attributes, modeling such training situation, which a child can encounter in everyday life, widening the variability of training task, offering the task which has multiple choice of solutions.

Key words: *teaching e-resources, pupils of primary school, primary school, a positive attitude, success.*